

**Congrés
Internacional
d'ICOS
sobre Ciències
Onomàstiques**

Una semblança
de Ramon Amigó i Anglès

Jordi Fumadó
Marcel Martí

**Generalitat
de Catalunya**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

The International Council
of Onomastic Sciences

ICC
Institut Cartogràfic
de Catalunya

Institut
d'Estudis
Catalans

SO Societat
d'Onomàstica

ca

Bar-keno/cino/cinona-celona

UNA SEMBLANÇA DE RAMON AMIGÓ I ANGLÈS

L'objectiu de la present comunicació és centrar-nos en Ramon Amigó i Anglès, figura senyera de la recerca onomàstica a Catalunya, referent obligat per als estudiosos d'aquesta matèria al llarg de les darreres dècades i ferm defensor i divulgador de la cultura i la llengua catalana.

Ramon Amigó i Anglès va néixer a Reus l'any 1925. Per circumstàncies òbvies del context històric, a l'edat de 12 anys va haver d'abandonar l'escolarització i la ciutat, i es va traslladar amb la seva família a la Selva del Camp durant un breu període. Tot i iniciar-se en la vida laboral de ben jove, en una època on treballar en edats tant prematures era el més freqüent i el creixement intel·lectual quedava en un segon pla i només a l'abast d'alguns privilegiats, Ramon Amigó va continuar els seus estudis d'una manera autodidàctica, de la mà d'una de les seves grans mestres, la Sra. Teresa Miquel, que el va orientar en l'aprenentatge de les llengües francesa, anglesa i llatina.

Ell sempre parla de la seva *universitat*; o sigui, dels tres grans mestres que van ser *la seva universitat*: la ja esmentada Teresa Miquel, Joaquim Santasusagna i Josep Iglésies. D'una manera primària i sense cap preparació específica, amb el lleure i el plaer com a úniques divises, va iniciar-se en l'excursionisme, junt amb un grup d'entusiastes com ell. Va ser, doncs, a les Muntanyes de Prades on va començar l'amistat amb Joaquim Santasusagna. Ell era un catalanista declarat, que organitzava trobades clandestines que se celebraven en diferents indrets de muntanya i on es promovien diferents activitats culturals en català. En una d'aquestes reunions, va conèixer Josep Iglésies.

Santasusagna i Iglésies, van fer, entre tots dos, la primera versió de la guia de Prades. Un treball de títol llarg, *Les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llana*, però que popularment va ser conegut d'una forma gairebé telegràfica: "el llibre vermell" (pel color de les tapes) Més tard, durant la reedició i ampliació que es va dur a terme, Santasusagna i Iglésies van demanar a Ramon Amigó de col·laborar-hi, moment que el nostre personatge descriu com "meravellós". Aquesta tasca la podem considerar com la gènesi de la seva obra onomàstica, que es pot qualificar de singularment dilatada i fecunda, a més de rigorosa i sòlida.

Altres escriptors han dedicat el seu treball a l'onomàstica, com Miquel Salvador Jassans, Albert Manent i Enric Moreu-Rey, aquest últim una mica anterior i amb el qual el va unir una estreta amistat; però cap d'ells no arribat a fer, ni de bon tros, una contribució tan dilatada a aquesta ciència com la persona que avui ens ocupa. Fugint, però, de greuges quantitius, no és per l'enorme aportació de Ramon Amigó i Anglès a l'onomàstica catalana que fa que

avui ens trobem aquí, sinó per la disciplina, cura, paciència, metodologia i esforç que hi ha dedicat, i que hom pot intuir llegint la seva obra. D'aquests valors hem vingut a parlar avui. Uns valors que, a la cultura i a la societat actual, han quedat una mica de banda. Però que ara volem reivindicar i transmetre, a través de diferents exemples que ens poden donar una imatge real del personatge.

Amigó se centrà des de ben jove, a partir del seu treball sobre Reus de l'any 1957, en la recerca onomàstica de base municipal i de concepció integral (toponímia i antroponímia, noms històrics i noms vius, recerques en arxius i enquestes orals), aplicada d'una manera primordial i sistemàtica als municipis del Camp de Tarragona (sense limitar-s'hi, tanmateix, i projectant les seves inquietuds de coneixement en múltiples direccions). Voldríem, però, fer una breu aturada per definir o aclarir, si fos possible, el concepte d'onomàstica. En un text en forma d'entrevista publicat l'any 1997, el propi Amigó defineix *onomàstica* de la manera següent:

“És la recopilació i l'estudi dels noms propis amb la finalitat de descobrir-ne el sentit, la significació i l'origen. Onomàstica és un terme que comprèn tots els noms propis, tant de lloc –toponímia- com de persona -antroponímia-. L'antroponímia és la part de l'onomàstica que estudia els noms de persona, és a dir, els noms propis que designen l'individu en qualsevol de les seves modalitats: noms de fonts, cognoms, renoms, motius... La toponímia, en canvi, fa referència als noms propis que no pertanyen a l'àrea de l'antroponímia, és a dir, els noms de lloc. Reconec, però, que, a vegades, es fa difícil saber si ens trobem davant d'un nom de persona o d'un nom de lloc. Deixant de banda aquesta dificultat, de caire metodològic, voldria esmentar que a mi no m'agrada gaire utilitzar la paraula toponímia, que trobo massa intel·lectual i, a vegades, de difícil comprensió per algunes persones. Trobo més planer parlar de noms de lloc, expressió més a l'abast de tothom”.

Voldríem citar-vos l'obra completa de Ramon Amigó, però ens trobem amb la pràctica impossibilitat d'enumerar-la amb el poc temps de què disposem. El gruix dels estudis onomàstics comença l'any 1957 amb el recull sobre Reus, reeditat 30 anys després, i continua després amb la Mussara, Almofter, Castelltalló del Camp, Constantí, Vila-seca i Salou, Vilallonga de Ter, Prades, Cornudella del Montsant, Ulldemolins, l'Albi i Pratdip. Més actuals i en premsa, els treballs de Vandellòs, Tamarit i Porrera. A més de l'obra escrita, també ha impartit nombrosos cursos i conferències sobre onomàstica al llarg de la geografia dels Països Catalans.

És curiós descobrir que tota aquesta nodrida investigació del territori parteix d'un “jurament”, d'un pacte no escrit que van contraure Ramon Amigó i Albert Manent en el qual es van proposar de fer la recerca de tots els noms aplegats entre el mar i les Muntanyes de Prades. Manent es va ocupar de fer els treballs de recerca de la vall de l'Aleixar, Vilaplana, Maspujols, Capafonts i la Febró, fins arribar a Prades. Posteriorment, es van afegir a aquest jurament Ferran Jové, contribuint amb la recerca de les Borges del Camp, Moreu-Rey amb la de l'Albiol i Miquel Jassans amb la d'Alforja i Poboleda.

Més enllà de l'obra onomàstica estricta, podem trobar dins la seva bibliografia treballs de caire historicista : per exemple, *Les places del mercat a la ciutat de Reus*, *L'ensenyança de la llengua catalana, des de Reus, sota el franquisme* o *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona*. Aquest últim reflecteix la sensibilitat social d'una època en què la relació entre home i la natura segurament no es trobava tan "segregada" com a l'actualitat.

Tot i que pugui semblar que sigui fàcil etiquetar l'obra de Ramon Amigó, les fronteres entre els diferents registres esdevenen inexistents. De la mateixa manera que Edward O. Wilson, controvertit biòleg nascut l'any 1929, parla de la noció de *consiliència*, o convergència entre les humanitats i les ciències, Ramon Amigó fa una declaració d'intencions semblant respecte de l'Onomàstica:

"L'onomàstica es projecta sobre totes les rames científiques i tots els interessos humans, com poden ser la història i l'arqueologia, la geografia física i humana, l'economia, la sociologia, l'antropologia, la lingüística...; i serveix de fonament solidíssim i necessari a la cultura. A més, és un coneixement arrelat àmpliament a la societat: tothom els utilitza, els noms propis".

Des d'aquesta òptica transversal, no es fa estrany trobar també entre els seus treballs traduccions de llibres, pròlegs i poemes. Avui, més de cinquanta anys després de la publicació d'aquell primer estudi, podem considerar l'obra de Ramon Amigó com a model de primer ordre tant des de l'òptica actual com de cara a les properes generacions.

Per introduir el següent apartat de la ponència, voldríem fer referència a un comentari del doctor Jordi Ginebra, catedràtic de lingüística de la Universitat Rovira i Virgili en relació amb el senyor Amigó i el seu esperit catalanista:

"Rere tanta anàlisi i rere tanta erudició aparentment asèptiques, hi ha un fort compromís amb el país. I que hi batega amb passió l'amor a Catalunya i a la llengua catalana. I que hi subjau la idea que el treball en onomàstica és també una manera de reivindicar drets, d'exigir el que correspon i de contribuir a restituir l'ordre just de les coses".

Sabem prou bé que el congrés on hem vingut a participar i per la qual cosa ens sentim molt honorats, és d'onomàstica; no obstant, voldríem ressaltar una labor que potser ha passat més desapercibuda en la trajectòria de Ramon Amigó però que mereix que sigui reconeguda i valorada.

Durant els difícils i convulsos anys de franquisme, Ramon Amigó, juntament amb la senyora Teresa Miquel, i altres companys com Mercè Totosaus o Robert Miralles, van portar a terme un treball des de la ciutat de Reus que per la seva naturalesa els hauria pogut dur complicacions, i que per tant es va desenvolupar sota una clandestinitat que avui dia, personalment, se'ns fa molt difícil d'imaginar.

Durant més de 30 anys, van estar ensenyant Català a milers d'alumnes. Aquest treball docent, el van desenvolupar d'una manera altruista, supervisat i controlat per l'Òmnium Cultural durant un període limitat, ja que aquesta entitat va ser clausurada pel règim per la catalanitat de la seva labor. Tot i les circumstàncies del moment, l'ensenyament del català a Reus i des de Reus no es va interrompre mai; fet del tot inusual en la gran majoria de municipis de la geografia catalana, i es va perllongar fins a la fi del règim, quan el català ja es va poder ensenyar d'una manera regular a les escoles.

Posteriorment, la Universitat de Barcelona, va reconèixer i convalidar tots els cursos que van impartir Ramon Amigó i els seus col·laboradors; aquest fet, per si sol, denota la qualitat i el rigor amb què es van dur a terme.

Troblem fascinant l'art d'escriure de l'autor, que combina el coneixement científic, l'art i la revelació entre les seves fronteres; però potser encara és més impactant que conjugui tot això buscant la implicació en la societat i en els ciutadans. En el fons, estem parlant de *recerca oberta*.

Parlant del coneixement, hem de puntualitzar que les fronteres entre les tres formes citades no són nítides : és impossible fer ciència *pura* o art *pur*. No es pot fer ciència sense revelació, perquè la ciència comença amb una idea, i el mètode científic no serveix per a tenir idees, sinó per a treballar-les. Es parla de l'exemple extraordinari de Kekulé, químic nascut l'any 1829: "He somiat el benzè i crec que és un hexàgon". Fins aleshores el coneixement de Kekulé era revelat; a partir d'aquesta "revelació" aplica el coneixement científic.

El treball i l'obra de Ramon Amigó no queda exempta de les "revelacions". En una de les entrevistes que el nostre personatge ens va concedir, ens va explicar una anècdota que textualment diu així:

"Per exemple, aquí baix a Tamarit, que és el terme on ara estem treballant, hi ha unes roques tocant a la costa, que tenen un nom, *la Porrassa*. A aquest mot li he dedicat moltes hores, buscant-ne els seus orígens. De sobte, una nit, despertant-me se'm va acudir: i si en parlés Jaume I quan va tornar de Mallorca en una de les seves cròniques? Doncs bé, vaig anar a la *Crònica* en qüestió; la que parla del "Retorn del Rei Jaume I a Catalunya". I em vaig trobar amb aquest paràgraf que us transcribo:

*'I després d'això, nós ens en anàrem i ells hagueren de comportar la nostra tornada, car millor era per a ells que per nós. I hi havia dues galeres: l'una que era d'En R. de Canet, i l'altra que era de Tarragona. I deixàrem els cavalls i les armes a aquells que romanien i les necessitaven. I ens en anàrem a la Palomera, i ens embarcàrem en les galeres: nós en la d'En R. de Canet, que era una de les millors galeres que hi havia en tot el món, i una part dels que anaven amb nós en l'altra. I el dia dels Sants Simó i Judes férem mar, i hi estiguérem tot aquell dia, la nit i una altre dia. I al tercer dia, a mitja nit, arribàrem a **la Porrassa**, que és entre Tamarit i Tarragona, amb molt bona mar.'* (Jaume I, *Crònica*, Volum II.)

“Donat que a Tarragona no hi havia port, potser va ser per la zona de Tamarit per on va tornar d'un dels seus viatges a les Illes Balears. Com que jo tinc la *Crònica* de Jaume I, la vaig agafar i vaig anar a buscar l'índex d'onomàstica, i surt La Porrassa!!!! Entre Tamarit i Tarragona, i explica com Jaume I va tocar la Porrassa en el seu retorn. Aquesta és una informació històrica i curiosa, però estableix una data, el 1230, en la qual *algú* ja identificava aquestes roques com la Porrassa. Fins aleshores, només tenia referències de l'ús d'aquest nom al segle XVII!”.

Continuem la semblança del nostre personatge amb una frase seva: “Les feines d'onomàstica són una mena de treball que no es pot fer de pressa. S'ha d'anar elaborant, s'ha d'anar meditant i reflexionant”. Aquesta frase ens evoca dos trets fonamentals de la seva vida i obra, dialèctics però integrats: la *curiositat* ens motiva a conèixer, a descobrir, i el *dubte* fa que ens plantejem si el que descobrim és correcte.

Després de tota una vida dedicada a treballar, perseguint i recol·lectant mots, realitzant entrevistes, buscant i rebuscant entre capbreus escampats en diferents indrets, alguns més llunyans que altres, escrivint llibres, articles, que li han reportat una gran quantitat de distincions i títols honorífics, els valors pels quals ens sentim més admirats envers Amigó són els de la *humilitat* i la *discreció*.

Són dos valors que pensem que defineixen el nostre personatge a la perfecció. Perquè molta gent no sap que Ramon Amigó, malgrat que hagi rebut distincions de tanta rellevància com la Creu de Sant Jordi o la Medalla d'or de la ciutat de Reus, entre moltes altres, les ha acceptat sempre amb humilitat i conscient de l'enorme responsabilitat que comporta rebre aquest tipus de reconeixements.

Ens agradaria que amb aquesta intervenció poguéssim contribuir, d'alguna manera, a despertar entre els membres de les noves generacions l'interès i la curiositat per l'obra d'aquest gran referent de l'onomàstica anomenat Ramon Amigó i Anglès, que tant ha contribuït a recuperar, eixamplar, consolidar i difondre els noms de persona i els noms de lloc del nostre país –part importantíssima i insubstituïble del seu patrimoni cultural i espiritual.

Voldríem, en aquest punt, cloure la nostra intervenció amb una frase de Leonardo da Vinci que pensem que encaixa d'una manera excepcional amb el tarannà i al la manera de fer del nostre personatge:

“Abans de fer cap pas, realitzaré experiments. Perquè el meu propòsit portar a terme primer de tot l'experiència i després, mitjançant el raonament, mostrar perquè aquesta experiència està destinada a operar precisament d'aquesta manera. És aquesta la veritable regla que han de seguir tots els qui reflexionen sobre els fenòmens de la naturalesa”. (Da Vinci, 1513)